

Protestantska etika i privatni univerziteti

Ili

Kako pomoći državi?

Privatizacija odnosno privatna inicijativa, kao i privatno i javno partnerstvo, sve više ulaze u sferu obrazovanja. Da li je poželjna privatna inicijativa u ovoj oblasti? Ako jeste, na kojim principima odnosno kako sačuvati budućnost mladog čovjeka od česte trgovačke pohlepe nekih nosilaca ove inicijative? Ima li veće nepravde od toga da loš univerzitet (bio državni ili privatni) mladom čovjeku nepovoljno utiče na njegovu budućnost? Da bi razumjeli potrebu privatne inicijative u ovoj oblasti kao i ključne principe koji obezbjeđuju njen kvalitet, svoje mišljenje bih počeo da izlažem kratkim podsjećanjem na protestantsku etiku, kao moralnu osnovu nastanka kapitalističkog sistema i istorijske afirmacije privatne inicijative.

Maks Veber je kazao da je kapitalizam nastao kao rezultat protestantske etike. Ko su protestanti?

Počeli su kao sekta koja je napuštala vodeću religiju, ali ne tako što je srušila postojeću već ju je unapređivala. Protestanti su nastali na traženju odgovora na pitanje: Kako pomoći Bogu da bude efikasan u vršenju svoje misije? Zapravo, Bog je određivao i rješavao sve probleme svih pojedinaca. Vremenom, broj pojedinaca je rastao. Neki pojedinci su se zapitali: „Pa naš Bog ima puno posla! Ako ga toliko volimo- treba mu pomoći! Hajde da uradimo nešto sami za sebe- i tako mu pomozimo“. I tako dođosmo do kapitalizma i do našeg Adama Smita, oca ekonomije kao nauke!

Pitanje koje danas treba da postavimo jeste: „Kako pomoći državi da obavi svoje obaveze u obrazovanju?“

Zar to nije isto kao i pitanje protestanata: „Kako pomoći Bogu?“

Suštinski, ova dva pitanja su ista iz najmanje dva razloga:

1. Kod nas je država Bog makar u poslednjih 100 godina, a nažalost biće još.
2. Država rješava skoro sve probleme svakog pojedinca u oblasti obrazovanja.

Zato je naša država umorna, malaksala! Traži pomoć!

Od koga?

Od pojedinaca, građana! Od nas svakog pojedinačno!

Kako pomoći našoj državi?

Tako što ćemo i u oblasti obrazovanja uraditi nešto za sebe! Da ne čekamo da nam država sve riješi! Da shvatimo da mi zavisimo od samih sebe a ne od države i njenih činovnika. Pa zar država ne vuče snagu iz novca koji joj građani plaćaju u vidu raznih poreza, taksi, doprinosa?

U kojim oblastima država očekuje pomoć? Država očekuje pomoć u dvjema oblastima:

1. Finansiranju obrazovanja (novac)
2. Povećanju kvaliteta obrazovanja (konkurentnost)

Što je polazište ove ideje?

Uvesti princip slobode izbora i u oblast obrazovanja. Sada, država ima monopol u obrazovanju! Mlada osoba mora na državni univerzitet ili državnu školu!

Ako je monopol loše stanje za efikasnost u industriji, bankarstvu, osiguranju- zašto bi bio dobar za obrazovanje?

Kako se osloboditi dvije predrasude koje vladaju našim predstavama o obrazovanju:

1. „Sada imamo besplatno obrazovanje“. To nije tačno! Zar svi zaposleni ne plaćaju doprinose za osiguranje? Da ne govorimo o „sitnim“ plaćanjima studenata (upis, ispit, literatura...)
2. „Da se državnim obrazovanjem čuva jednakost u društvu“. Ni to nije tačno. Analizirajte socijalnu strukturu studenata (to je bio moj prvi istraživački rad u karijeri). Škola je najveći proizvođač socijalnih razlika u nas! I sve više će biti tačno ukoliko se ova oblast ne demokratizuje!

Jedna napomena lične prirode: (1) Član sam ili Predsjednik nastavne komisije Ekonomskog fakulteta od prve godine mojih studija do danas; (2) Nosilac ideje i autor: PMB studija (omiljene studije studenata Ekonomskog fakulteta), i Postdiplomskih studija "Preduzetnička ekonomija" (međunarodno priznate); Inicijator sam mnogih inovacija u nastavnom procesu i razbijanja klišeja u nastavi; Uradio sam više istraživanja iz ove oblasti.

Poruka mog iskustva je: **Univerzitetsko obrazovanje je suviše ozbiljna stvar da bi se njegova sudbina stavila samo u ruke države i nas državnih profesora!**

Znači, ja sam fokusiran na sledeće:

1. Svaki građanin treba da pomažući sebi, pomogne državi u oblasti obrazovanja
2. Država ne smije da ima monopol u obrazovanju
3. O obrazovanju ne smiju da odlučuju samo državni službenici i profesori, već sve više tržište, odnosno studenti i njihovi roditelji kao i poslodavci.
4. Sadašnje obrazovanje nije besplatno i izvor je najvećih socijalnih razlika koje će se tek ispoljiti (oko 2010-2015 godine).

Pitanje je: kako demokratizovati ovu oblast? Kako omogućiti da svi dobiju šansu da studiraju? Kako pomoći djeci čiji roditelji nemaju novca da obezbijede privatne časove, da im kupe kompjutere, da ih šalju u inostranstvo na studije? Kada sada upoređujem sebe sa moje tri kćerke sa aspekta šansi da u današnjim uslovima dijete iz Pipera, (ja) napravi svoju karijeru, to je skoro nemoguće!

Što se dešava u svijetu?

Ekonomija ulazi i u obrazovanje!

Gari Beker, nobelovac: "Ekonomija je imperijalistička nauka, odnosno osvajačka nauka. Ona vlada danas, odnosno novac vlada u ovoj civilizaciji!"

Ekonomija je religija novca! Zaista, ekonomija i religija imaju mnogo toga zajedničkog. No, o tome u nekom od sledećih brojeva „Indexa“.

Ako je veliki novac u oblasti obrazovanja svuda u svijetu, zar to nije poziv za primjenu ekonomske analize u ovom području. Primjena preporuka ekonomske analize je biznis.

Da li treba pomoći državi Crnoj Gori? Da li treba pomoći našem Univerzitetu? Pomoć u smislu da bude kvalitetniji i jeftiniji!

Značaj obrazovanja raste! Traži se sve veći nivo obrazovanja. Nekada je bilo dovoljno da je neko pismen, npr. da je završio gimnaziju, do skora fakultet. Bolonjska deklaracija pretvara fakultet u srednju školu novog doba i sada je nivo postdiplomskih i doktorskih studija jedino važan i prestižan.

Isto tako, više ne važi: "Idi u školu da ne bi radio". Idi u školu da bi radio i zaradio!

Svi izginusmo da uđemo u EU. Ali, čime se plaća u EU?

1. Novcem, i(ili)
2. Znanjem

Znači, znanje je konvertibilni novac!

Obrazovanje postaje **globalna industrija**, odnosno privatno obrazovanje je megatrend u svijetu. Evo nekoliko primjera:

1. Danas je u većini zemalja razvijeno privatno obrazovanje koje u ukupnom obrazovanju (broj učenika i studenata) učestvuje npr. UK - 7%; Rusija - 7%; Kolumbija - 28%; Čile - 56%.

2. Kina

	Ukupno (javno i privatno)	Privatne institucije
Predškolsko	174550	34910
Osnovna škola (1-6 razred)	609626	2504
Srednja škola (6-9 razred)	77888	2146
Stručne više škole (9-12 razred)	10074	899
Treći nivo	2292	1236

3. Obrazovni lanac Objectivo (Brazil) ima oko 500 000 učenika i studenata, oko 400 miliona dolara ukupan prihod i stopu profita više od 10%.

4. Los Andes (Kolumbija). Ima oko 12000 studenata, nudi 26 programa za redovne studije, 15 programa za magistarske studije, 21 specijalistička programa i jedan doktorski program. Počeli su sa radom 1968. godine sa ukupno 5 programa i 200 studenata.

Znači, **tržište sve više ulazi u obrazovanje.**

Ipak, nije dovoljno da je neki oblik obrazovanja u privatnom vlasništvu i da to automatski znači da je ono efikasnije od državnog.

Ko dugoročno ostaje na tržištu obrazovanja? Samo privatno obrazovanje koje obezbjeđuje:

1. Inovacije
2. Tehnološki napredak
3. Ulaganje u nastavni plan i kadrove
4. Razvije Brand name (npr. 10% se izdvaja u marketing i ulaže u imidž kod uspješnih univerziteta)

Ovo treba da bude opomena onima kod nas koji žele da lako uđu u obrazovanje i da to tretiraju kao način lake zarade novca. U tom smislu je interesantan podatak iz Poljske: u početku je formirano 160 privatnih univerziteta. Danas ih ima 14!

Iz svega ovoga i poruka državi: Postrožiti licenciranje i privatnih i državnih univerziteta!

Što još utiče na potrebu jačanja privatnog obrazovanja?

1. Globalizacija (povećava konkurenciju i ulogu znanja)
2. Bolonjska deklaracija (povećava mobilnost studenata u okviru EU)

I globalizacija i Bolonjska deklaracija šire tržište za obrazovane ljude. Kada raste tržište, odnosno tražnja za nekom robom tada raste i proizvodnja te robe. Moramo se osloboditi predrasude da se samo studira i nakon studija radi samo u Crnoj Gori. Isto tako, u Crnoj Gori treba da studiraju ljudi izvan Crne Gore i da ovdje rade! Univerzitet koji nema makar 25% studenata izvan područja koje pokriva teško da može biti prestižan!

Što je još dodatni razlog za privatno obrazovanje u Crnoj Gori?

1. Rastući broj studenata
 2. Budžetski deficit (limitiranost budžeta)
 3. Privatizacija ekonomije u Crnoj Gori (već je privatizovano više od 80%).
1. Danas u Crnoj Gori jedan od pet stanovnika starosne dobi od 20-24 godine ide na univerzitet, dok u Evropi jedan od dva stanovnika starosne dobi 20-24 godine pohađa institucije tercijarnog obrazovanja (univerzitete i van-univerzitetske studije).

Međunarodna poređenja mogu nam pomoći u projekciji broja budućih studenata u Crnoj Gori.

Broj studenata koji pohađaju institucije tercijarnog obrazovanja (univerzitetsko i van-univerzitetsko)

Zemlja	Broj studenata 2003 (000)	Stanovništvo starosne dobi od 20-24 godine (procjena) (000)	Učešće studenata u starosnoj grupi 20-24, %
EU (15)	13,815.8	23,203.1	59.54%
Belgija	374.7	626.5	59.81%
Njemacka	2,242.4	4,828.4	46.44%
Francuska	2,119.1	3,876.3	54.67%
Italija	1,913.4	3,038.0	62.98%
Austrija	229.8	494.2	46.50%
Slovenija	101.5	164.6	61.67%

Izvor: EUROSTAT

Ako primijenimo slične trendove u Crnoj Gori i očekujemo da će oni biti ostvareni do 2021 (40% ukupnog stanovništva starosne dobi od 20-24 godine pohađa institucije tercijarnog obrazovanja, uz pretpostavku linearnog rasta broja studenata), broj studenata bi bio:

Godina	Stanovništvo starosne dobi od 20-24 godine	Broj studenata	Učešće studenata u starosnoj grupi 20-24, %
2006	49322	12331	25.0
2011	47484	14245	30.0
2016	38515	13480	35.0
2025	39359	15744	40.0

Zaključak: Broj studenata će rasti rapidno u Crnoj Gori u sledećih dvije decenije. Da li je jedan univerzitet dovoljan da zadovolji rastuću tražnju?

2. Rashodi za obrazovanje u budžetu su relativno visoki

	Rashodi Ministarstva prosvete	Ukupan budžet	Rashodi obrazovanja kao % ukupnih budžetskih rashoda
2000	58,308,572.13	457,192,358.22	12.75
2001	59,900,302.28	478,410,210.99	12.52
2002	89,371,004.46	342,944,362.62	26.06
2003	96,468,745.36	451,452,187.03	21.37

Ukupan broj zaposlenih u osnovnom obrazovanju je 8.314, srednjoškolskom 3.432, dok je u "nauci" 197, što čini ukupan broj od 11.943 zaposlenih! Sada imamo situaciju da skoro 1/5 budžeta ide u obrazovanje, a da niko nije zadovoljan platom i uslovima rada! Zaista je nerealno očekivati povećanje učešća rashoda za obrazovanje u budžetu!

Što treba uraditi u Crnoj Gori da se sadašnje stanje i stanje u sledećih 10 godina poboljša i da kvalitet obrazovanja počne da raste?

1. Državni univerzitet treba da se još više otvori i **podijeli u najmanje tri univerziteta** kao i da pomogne otvaranje privatnih univerziteta.
2. Međunarodni donatori, posebno USAID treba da Crnu Goru pomognu kroz obrazovanje! Dobar primjer je saradnja Ekonomskog fakulteta sa Univerzitetom iz Pitsburga.
3. Bolonjska deklaracija treba da se preispita, odnosno njena primjena! Njena primjena je u ovim uslovima nemoguća. Ne može se poštovati Bolonjska deklaracija a upisivati 400 studenata na prvu godinu studija!
4. Što država treba da uradi?
 - a. Da se smanji i bude mikrodržava, te da omogući više tržišta u svim oblastima uključujući i obrazovanje. Sa smanjenjem države stvaraju se uslovi sa povećanje efikasnosti u svim oblastima! (svako se bori za sebe i ne čeka da mu država da novac i riješi sve probleme)
 - b. Da podstiče privatnu inicijativu u obrazovanju
 - i. Jednak tretman javnih i privatnih univerziteta i fakulteta i omogućavanje slobode izbora svakom građaninu

- ii. Poreske podsticaje- svako ko ulaže u privatni biznis u obrazovanje, oslobođen je poreza na te investicije
- iii. Uvođenje **vaučera u obrazovanje**
To je ideja Milтона Fridmana, koja danas radi u više zemalja! Država treba da iz budžeta (sredstava namijenjenih obrazovanju) svakom studentu da vaučer na određeni iznos novca! Svaki učenik srednje škole koji želi da nastavi studije treba da dobije vaučer na određeni iznos. Tim iznosom novca koji svaki potencijalni student ima on plaća školarinu- bilo u potpunosti na državnom univerzitetu, ili kao dio školarine na privatnom fakultetu. Razliku bi plaćao iz sopstvenih sredstava. Na ovaj način najbolji univerziteti i fakulteti bi dobili najbolje studente, a fakulteti koji nemaju tražnju bi se ugasil. Teško je racionalno objasniti postojanje fakulteta na kojima je broj profesora veći od broja studenata. Isto tako, vaučeri bi povećali slobodu izbora fakulteta (u Crnoj Gori ili van nje) i posebno bi pomogli studentima iz siromašnijih porodica da dobiju šansu da studiraju na boljim univerzitetima.

Možda su moji stavovi i ideje zaista suviše protestantski, pogotovo za one koji misle da ne treba dirati u ovu svetinju – koji po prirodi pripada državi, kako misle i govore zastupnici status quo? Ali da li baš rade kao što misle i govore? Nisam siguran kada neke čujem da hvale privatne univerzitete na kojima su boravili; držali nastavu ili školovali svoju djecu!

Talenat i znanje su raspršeni po glavama pojedinca. Napravimo sistem obrazovanja koji pronalazi te pojedince i još više koji im omogućava i koji ih motiviše da se u tom sistemu promovišu. **Budućnost svake države je u glavama ljudi koji u njoj žive!**

Ipak, pitanje je zašto i ovako „očigledne“, skoro aksiomske istine traže protestantsku etiku? Zašto traže toliko borbe i napora da se praktično prihvate? Izgleda da su u nas problemi samo protestanti, a sve ostalo treba zadržati kao i prije! Ipak, protestantski duh i protestantska etika su izašli iz boce u Crnoj Gori!